

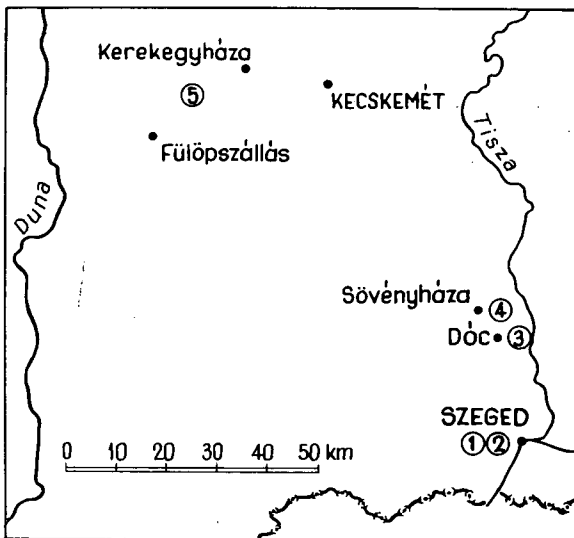
NÉHÁNY DÉL-ALFÖLDI TÖLGYERDŐ CSIGATÁRSULÁSA

Írta: BÁBA KÁROLY

A kontinentális klímájú Dél-Alföld természetes növénytakarójának klimax erdei a tölgyerdők, amelyek természetes állapotban ma már csak helyenként fordulnak elő. A Dél-Alföldön található tölgyesek legnagyobb része erdőgazdasági művelés alatt áll. Részben erdőfelújítások, részben telepítések útján maradtak fenn [3].

Az alföldi tölgyesekben malakocönológiai vizsgálatokat nem végeztek idáig. Faunisztikai és cönológiai vizsgálataim során főleg a csigaközösségeknek a növényzethez való kötöttsége érdekelt.

1965—68. között a következő helységek közelében tanulmányoztam az alföldi erdők csigaközösségeit: 1. Szeged-Cserepessor 1, 2. Szeged-Cserepessor 2, 3. Dóc-Bibichát, 4. Sövényháza, 5. Kunbaracs (1. ábra).

1. ábra

Az általam vizsgált dél-alföldi tölgyesek növény-cönológiailag különböző keletkezésűek és állapotúak. Az 1965—68. években megvizsgált 5 tölgyes közül: kettő kultúrerdő (1, 2); egy legeltetéssel rontott (4); egy természetes úton keletkezett, de felújított (3); egy természetes állapotú erdő (5).

Alkalmazott módszerek

Az egyes gyűjtőhelyeken 25×25 cm²-es kvadrát segítségével 10—10 felvételt készítettem. A gyűjtött csigákat megmértem. A cönológiai értékelést előző munkáimban már ismertetett módon végeztem [1, 2]. A társulások összehasonlítását a RAMSAY-féle formula alkalmazásával oldottam meg [6]. A fajazonossági és konstancia azonossági számításokat χ^2 kontrol számítással ellenőriztem.

A karakterisztikákat feltüntető táblázatok: a faj nevét, egyedszámát, az egyedszámból számolt fiatal egyedek %-át, a dominancia és konstancia %-ot tüntetik fel (1., 2., 3. táblázat).

A gyűjtőhelyek növényzetének meghatározásához Soó által használt nomenklaturát vettem alapul [9]. A vizsgált erdők helyét az 1. ábra tünteti fel.

Gyűjtőhelyek leírása

1—2. *Szeged Cserepessori-körtöltés* mentén húzódó *kultúrerdő* (gyűjtési idő: 1965. VI. 24., 1966. VI. 29.). Kapás gyomtársulás helyén keletkezett *Quercus robur* L., *Fraxinus angustifolia* VAHL. és *Robini a pseud-acacia* L. fajokból kialakított vegyes erdő. Cserepessor 1. jelzéssel láttam el az idősebb (20—25 éves), Cserepessor 2. jelzéssel a fiatalabb (kb. 10 éves) állományt. Az erdő talaja agyagos-vályog. A fiatalabb állomány lombkoronája kb. 30%-os, az idősebb állomány kb. 50%-os záródású. A két kultúrerdő száraz, kevés aljnövényzetű.

3. *Dóc-Bibichát*, 34/a erdőgazdasági parcella. (1968. IX. 9.) Üde, szálkaperjészi tölgyes (*Festuco pseudovinae-Quercetum roboris* (MÁTÉ 1933) *brachypodietosum faciese*). A Tiszához közel fekvő felújított erdő talaja réti szolonyec, az aljnövényzetben sok a *Gallium aparine* L. és *Rubus sp.* A lombkorona kb. 60%-osan záródott. Az erdő nedvesebb esztendőben, mint amilyen a vizsgálat éve is volt, vízállásos.

4. *Sövényháza*, a 29/a erdőgazdasági parcellában (1968. IX. 7.). Száraz, keskenylevelű perjés-homoki pusztai tölgyes (*Festuco Quercetum roboris* Soó 1957 *Poa angustifolia faciese*). Legeltetéssel erősen háborgatott terület.

5. *Kunbaracs*, természetvédelmi terület (1967. VIII. 13.). Üde, gyöngyvirágos-homoki tölgyes (*Festuco Quercetum roboris* Soó 1957 *Convallarietum faciese*). Talaja rozsdabarna erdőtalaj. Abiotikus tényezőit PAPP és SODTFRIDT vizsgálta [5]. Lombozata kb. 60%-os záródást mutatott. A vizsgálat évében talaja az átlagosnál szárazabb volt.

A talált fajok és jellemzésük

Az öt gyűjtőhelyről összesen 14 faj 422 egyede került elő. Ezek a fajok a következők:

Succinea oblonga DRAP.,
Cochlicopa lubricella PORRO,
Pupilla muscorum L.,
Vallonia pulchella O. F. MÜLL.,
Punctum pygmaeum DRAP.,
Zonitoides nitidus O. F. MÜLL.,
Vitrina pellucida O. F. MÜLL.,
Agriolimax agrestis L.,
Arion circumscriptus JOHNSTON,
Bradybaena fruticum O. F. MÜLL.,
Helicella obvia HARTM.,
Monacha carthusiana O. F. MÜLL.,
Cepaea vindobonensis C. PFEIFF.,
Helix pomatia L.

A fajok közül faunisztikai szempontból figyelemre méltó a *Punctum pygameum*, *Arion circumscriptus* és a *Bradybaena fruticum* előfordulása. Soós munkái alapján [7, 8] az első két fajnak (a Tisza-völgyet leszámítva) ez a harmadik alföldi lelőhelye. Előkerülésük az Alföld feltáratlanságára utal. A *Bradybaena fruticum* Kunbaracsról már előkerült a most vizsgált tölgyestől mintegy 10—15 km-re rekettyefüzlápól [2].

A fajlistában felsorolt fajok közül a zártabb lombosított üde és félnedves kunbaracsi és Dóc-bibicháti erdőből kerültek elő a többé-kevésbé sok nedvességet igénylő *Succinea oblonga*, *Punctum pygmaeum*, *Zonitoides nitidus*, *Agriolimax agrestis*, *Arion circumscriptus*, *Bradybaena fruticum*.

A *Cochlicopa lubricella*, *Pupilla muscorum*, *Vallonia pulchella*, *Vitrina pellucida* tág tűréshatárú ubiquisták, kevesebb nedvességgel is beérik. A *Cepaea vindobonensis*, *Helix pomatia* meleget és félárnyékot kedvelik. A *Monacha carthusiana* a nedves, meleg és rendszerint napsütötte helyeken fordul elő. A *Helicella obvia* melegkedvelő, szárazságtűrő faj.

A tölgyerdők avargazdagságának megfelelően, a talált fajok legnagyobb része (75%) növényi detritussal táplálkozik. Kisebb részük a növényi detritus mellett élő növényi részekkel is táplálkozik: pl. a *Zonitoides nitidus*. Növényevőként ismert: az *Agriolimax agrestis*, *Helicella obvia*, *Monacha carthusiana*, *Cepaea vindobonensis*, *Helix pomatia*. A növényi táplálék mellett, alkalmilag detritust is fogyaszt a *Bradybaena fruticum* [3].

A tölgy fénykedvelő [4]. Lombozata a talajt nem árnyékolja be teljesen. A meleg és árnyék kedvelő *Cepaea vindobonensis* és *Helix pomatia* fajoknak a tölgyesek igényeiknek megfelelő életlehetőségeket biztosítanak. A vizsgált tölgyesek mindegyikében előfordult egyik, másik, vagy mindkét faj. Cönológiai karakterisztikáik rendszerint közepesek. Ott, ahol dús az aljnövényzet, egyedszámuk megnő. Rendszerint az erdők cserjékben gazdagabb szegélyterületein. A legletetéstől nem háborgatott, természetes állapotú, helyenként dús aljnövényzetű kunbaracsi gyöngyvirágos tölgyesben a *Helix pomatia* karakterisztikája a legmagasabb (1. táblázat).

A tölgyerdők talajának tökéletlen árnyékolási viszonyai miatt, nyáron ezekben az erdőkben erős a felmelegedés talajközélen. PAPP és SODFRIDT az általam is vizsgált kunbaracsi gyöngyvirágos tölgyesben (1963. VIII—IX.) 27 °C maximumot mért 55%-os relatív nedvességtartalom mellett [5].

1967. VIII. hónapban Kunbaracsra és 1968. IX. hónapban a bibicháti erdőben a *Helix* és *Cepaea* egyedek nagyrészen a szájadékban mészhártyát találtam. A legmelegebb nyári hónapokban az apróbb termetű fajok főként a fiatal egyedek az avar és talajrészecskék közé húzódnak (*Vallonia pulchella*, *Vitrina pellucida*).

Más erdőkben tapasztaltakkal összhangban [1] a csigák héjméret viszonyai egész évben folyó folyamatos szaporodásra mutatnak.

A cönózisok jellemzése

A gyűjtési anyagomat három részre osztom: természetes úton keletkezett tölgyesekre, ezen belül 1. homoki, 2 sziki, valamint 3. kultúrerdőkre. Jellemzésük is e szerint következik.

1. *Homoki tölgyes*. A sövényházi és kunbaracsi erdő tartozik ide (1. ábra: 4, 5). Karakterisztikáikat az 1. táblázat tartalmazza.

A kunbaracsi tölgyesben a szárazság, a sövényházi tölgyesben háborgatottság miatt szegényes a csigafauna. A sövényházi tölgyesben talált fajok cönológiaiilag nem jellemezhetők. Nem ismerhető fel az a synusium, melyből a degradálódás tör-

1. táblázat

Kunbaracs				Sövényháza			
<i>Vallonia pulchella</i>	1	—	9,09	10	—	—	—
<i>Arion circumscriptus</i>	1	—	9,09	10	—	—	—
<i>Vitrina pellucida</i>	—	—	—	—	1	—	33,33
<i>Bradybaena fruticum</i>	1	—	9,09	10	—	—	—
<i>Helicella obvia</i>	—	—	—	—	1	—	33,33
<i>Cepaea vindobonensis</i>	1	100	9,09	10	1	—	33,33
<i>Helix pomatia</i>	7	14,28	63,63	70	—	—	—
Összesen:	11	—	99,99	—	3	—	99,99

tént. A kunbaracsi synusium a *Helix pomatia* fajjal jellemezhető. A közösségben ez az egyetlen faj konstans-dominans. Az egyébként jó vízellátottságú erdő 30—60 cm mélyen álló talajvízzel [5] a gyűjtés évében kiszáradt. Az erdő szárazságát az igen alacsony 18%-os fiatal egyed % jól demonstrálja.

2. Sziki tölgyes. Sokkal gazdagabb és szerkezetileg is jobban tagolt, a dóci (térképen 3. számmal jelölve) sziki tölgyes. Synusiumának szerkezeti viszonyait a 2. táblázat tünteti fel.

2. táblázat

Dóc — Bibichát				
<i>Succinea oblonga</i>	2	50	1,78	20
<i>Cochlicopa lubricella</i>	16	31,24	14,28	70
<i>Vallonia pulchella</i>	25	20,00	22,32	90
<i>Punctum pygmaeum</i>	2	100,00	1,78	10
<i>Zonitoides nitidus</i>	29	75,86	25,89	80
<i>Vitrina pellucida</i>	33	29,46	93,93	90
<i>Cepaea vindobonensis</i>	5	60,00	4,46	40
Összesen:	112	—	99,99	—

A synusiumot *Vitrina pellucida-Zonitoides nitidus-Vallonia pulchella* fajok jellemzik. A három magas karakterisztikájú faj mellett, egy subkonstans faj is van: a *Cochlicopa lubricella*. Az össz-egyedszámhoz viszonyított fiatal egyed százalék (61%), kedvező életfeltételeket mutat. Figyelemre méltó a kb. 60%-os lombzáródású erdőben a *Cepaea vindobonensis* viszonylag magas konstanciája (40%).

3. Kultúrerdők. A szegedi Cserepessor-körtöltés menti tölgyes vegyes erdő. Csigafaj és egyedszám tekintetében a leggazdagabb a vizsgált erdők közül. Idősebb (Cserepessor 1) állományában 221 egyedet találtam. A lombzáródás ebben a két erdőben a legalacsonyabb (kb. 30—50%-os). Ennek megfelelően főként meleg-tűrők és melegigényes fajok találhatók itt. A synusiumok viszonyait a 3. táblázat tünteti fel.

A Cserepessor 1 erdő idősebb. A lombkorona záródással párhuzamosan megfigyelhető a két erdőben az egyes fajok karakterisztikáinak változása, illetve új

fajok megjelenése, miközben a szárazabb erdőtípust a viszonylag nedvesebb váltja fel. A *Helicella obvia* az idősebb erdőből kiszorul. Az árnyéktűrő, melegkedvelő *Monacha carthusiana*, s a nedvesség igényes *Agriolimax agrestis* karakterisztikái megnőnek. Megjelenik két melegkedvelő és alacsony nedvesséigényű faj a *Pupilla muscorum* és a *Vallonia pulchella*. Az egyedszám 75-ről 221-re nő. A fiatal egyedek %-os aránya is az idősebb erdőben magasabb (37%-kal szemben 50%).

3. táblázat

	Cserepeessor 1.				Cserepeessor 2.			
<i>Pupilla muscorum</i>	44	—	20,00	100	—	—	—	—
<i>Vallonia pulchella</i>	116	56,03	57,72	100	—	—	—	—
<i>Agriolimax agrestis</i>	22	68,18	10,00	70	1	—	1,33	10
<i>Monacha carthusiana</i>	37	86,45	16,81	100	23	43,47	30,66	80
<i>Helicella obvia</i>	—	—	—	—	47	38,28	62,66	90
<i>Cepaea vindobonensis</i>	1	—	0,45	10	3	—	4,00	30
<i>Helix pomatia</i>	1	—	0,45	10	1	—	1,33	10
Összesen:	221	—	99,99	—	75	—	99,98	—

A Cserepeessor 1 erdő synusiumát: *Monacha carthusiana-Vallonia pulchella-Pupilla muscorum* fajok jellemzik. Subkonstans faj az *Agriolimax agrestis*.

A Cserepeessor 2 erdőben *Helicella obvia-Monacha carthusiana* típusú synusium alakult ki.

A cönózisok értékelése

A három különböző keletkezésű erdőtípus (homoki, sziki és telepített tölgyes) között az azonossági számok alapján semmiféle kapcsolatot nem lehet találni.

A két cserepeessori erdő között lehet egyedül szignifikáns 72%-os fajazonosságot megállapítani. Ez az egy adat azonban a további cönológiai kategorizáláshoz kevés.

A három tölgyerdő típus más-más talajon (homok, réti szolonyec, vályogos-agyag) fejlődött. Ezzel párhuzamosan a növényasszociációikban is különböznek. A különböző talajból kiinduló növényzeti fejlődés ökológiai eltéréseket hoz létre, s a csigaközösségek kialakulását is befolyásolja.

IRODALOM

- [1] BÁBA K.: Néhány Duna—Tisza közti homoki pusztagyep és erdő malakocönológiai vizsgálata (a csigacönózisok successiója). Szegedi Tanárképző Főiskola Tud. Közl. II, 1969.
- [2] BÁBA, K.: Die Malakozönologie einiger Moorwälder im Alföld. Opusc. Zool. IX, 1, 1969.
- [3] FRÖMMING, E.: Biologie der mitteleuropäischen Landgastropoden Berlin, 1953.
- [4] MAYER A.: Magyarország erdőtársulásai. Budapest, 1968.
- [5] Papp, L. und SODFRIDT, I.: Die Vegetation und die ökologischen verhältnisse des Naturschutzareals bei Kunbaracs. Acta Botanica, Sci. Hung. 13, [3—4], 1967. pp. 259—275.
- [6] Pócs T.: Statisztikus matematikai módszer növénytársulások elhatárolására. Acta Acad. Pedagogicae Agriensis IV, 1966. 441—454.
- [7] Soós L.: A Kárpát-medence Mollusca faunája. Budapest, 1943.
- [8] Soós L.: Csigák II. Gastropoda II. Fauna Hung., XIX, Budapest, 1956.
- [9] Soó R.: A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I. Budapest, 1964.

ЦЕНОЗ УЛИТОК НЕСКОЛЬКИХ ДУБОВЫХ ЛЕСОВ НА ЮЖНОМ АЛЬФЁЛЬДЕ

К. Баба

В 1965—68 гг. автор наблюдал 2 песчаных, один засоленный и два культурных дубняка (на схеме № 1 отмечено цифрами 4-5, 3, 1-2). Из мест сбора естественным лесом является только в сс. Кунбарац (на карте: 5) и Доц-бибицхат (на карте: 3).

Ценологические сборы дали в результате несколько новых данных источников: Вслучае видов *Punctum pygmaeum* DRAP., *Arion circumscriptus* JOHNSTON и *Bradybaena fruticum* O. F. MÜLL.

Удалось различать следующие типы *synusium*: в песчано-ландышевом дубняке (*Festuco Quercetum roboris* Soó 1957 *convallarietum fasies*) в солончаковском дубняке *Helix pomatia* (*Festuco pseudovinae-Quercetum roboris* Máté 1933 *brachypodietosum facies*); *Vitrina pellucida-Zonitoides nitidus-Vallonia pulchella*.

В дубняке, насажденном 10 лет автор нашёл *Helicella obvia-Monacha carthusiana synusium*. В дубняке, насажденном 20—25 лет типы *synusium*: *Monacha carthusiana-Vallonia pulchella-Pupilla muscorum*.

Из четырёх описанных типов *synusium* могли определить тождественность видов сигнификант только у двух близких по территории культурных дубняков с одинаковыми растениями: на основе опознавательных цифр RAMSAY [6].

По мнению автора причина разницы между сообществами улиток песчаных, солончаковских и культурных дубняков заключается в различии почвы и ассоциации растений.

DIE SCHNECKENZÖNOSEN EINIGER EICHENWÄLDER IN DER SÜDLICHEN UNGARISCHEN TIEFEBENE (ALFÖLD)

Von

K. Bába

Verfasser hat während der Jahre 1965—1968 zwei auf Sandboden und einen auf Natronboden befindlichen sowie zwei Kultur-Eichenwälder (an Abb. 1 mit 4—5, 3 und 1—2 bezeichnet) untersucht. Von den Sammelstellen befanden sich nur der Wald bei Kúnbaracs (an der Karte: 5) und jener bei Dóc-Bibichát (an der Karte: 3) in natürlichem Zustand.

Die zönologischen Sammlungen haben im Falle der Arten *Punctum pygmaeum* DRAP., *Arion circumscriptus* JOHNSTON und *Bradybaena fructum* O. F. MÜLL. für das Alföld einige neue Fundortdaten gezeitigt.

Es konnten die folgenden Synusien-Typen isoliert werden: in einem Sandboden-Maiglöckchen-Eichenwald (*Convallarietum-Facies* des *Festuco Quercetum roboris* Soó 1957): *Helix pomatia*, in einem Eichenwald auf Natronboden (*Brachypodietosum — Facies* des *Festuco pseudovinae — Quercetum roboris* Máté 1933); *Vitrina pellucida — Zonitoides nitidus — Vallonia pulchella*. In dem 10 Jahre alten gepflanzten Eichenwald kam ein *Helicella obvia — Monacha carthusiana — Synusium*-typ zum Vorschein. Der Synusiumtyp des vor 20—25 Jahren angesiedelten Eichenwaldes ist: *Monacha carthusiana — Vallonia pulchella — Pupilla muscorum*.

Unter den 4 beschriebenen Synusientypen konnte nur in den beiden örtlich einander nahegelegenen Kultureichenwäldern mit annähernd gleicher Vegetation aufgrund der RAMSAY'schen Identitätsziffern [6] eine signifikante Artenidentität festgestellt werden.

Nach Ansicht des Verfassers sind die zwischen den Schneckenzönosen der auf Sand- oder Natronboden stehenden bzw. der Kultur-Eichenwälder durch die unterschiedlichen Bodenbeschaffenheiten und die abweichenden Pflanzenassoziationen bedingt.